

Из „Истина и Ситуация” – лекция от Общонауниверситетски Семинар
„Думи, понятия и неща – в памет на проф. Богдан Богданов“
(статия-доклад)

Първата част на семинара в памет на професор Богдан Богданов, която се проведе през зимния семестър на учебната година, завърши с изложение на тема „Истина и Ситуация” подготвено от доцент доктор Христо Гьошев върху неговата интерпретация на откъси от предпоследната книга на проф. Богданов „Текст, говорене и разбиране”. Водещ на семинара за всички седем теми досега беше главен асистент доктор Георги Гочев.

Първата бележка на доц. Гьошев по реферирания текста беше цялостното му впечатление за говорене и мислене от страна на Богданов „чрез ситуации вместо чрез идеалности”. Това по-късно повдигна и въпросът на Гьошев за адекватността на елементарните (идеалните) модели към комплицирани ситуации, защитаван от Гьошев, и който модел според него е “не по-лош” от комплициран модел отговарящ на комплицирани ситуации. Този въпрос за „отговаряне” на модели спрямо „реалност” не би възникнал изобщо, ако не беше настояването за необходимост от съответствие между Истината и нещо външно (набедените ситуации), подобно една кореспондентна теория, която беше намесена в дискусиата от професор Тодоров. Според тази теория истина може да има единствено спрямо изказани съждения, но това не е достатъчно да докаже наличието на референт преди самото съждение като предпоставка за нейната верификация и тук херменевтите си служат с аргумента, че всяко съждение препраща към предходно и така *ad infinitum*.

За търсене на що е ситуация пък беше разделянето на 2 определения: 1) практическо (ситуацията е най-реалното време-място) и 2) теоретично – ситуацията е нещо съставно, към което можем да прикачим/разкачим части. Следващото предложение беше демаркацията посочими-непосочими /остензивни-неостензивни неща, където ситуацията е неостензивно и неподлежащо на обективация. Беше предложено и друго разделение - статични понятия и идеална истина срещу динамични неща (ситуации) и контекстуални истини. Гьошев намира за проблематична контекстуалната истина поради свойството ѝ едновременно да „поражда и примирява проблемите”, но не отбеляза изрично проблематичността на идеалните истини, който се крие най-образно казано в задачата на Барон Мюнхаузен да се изтегли сам от блатото за брадата си или да се построи стълба с наличните ни средства от материалната земя до интелигибленото небето. Проблематичността тук се крие в това, че ако стълбата не е от налични, а от спекулативни (въображаеми) средства – не е здрава, а ако тя е здрава не води в интелигиблено пространство, а в тропо-/страто-/мезо-/термосферата. Името няма значение, можем дори да ги кръстим интелигиблени сфери – това пак няма да промени (хуманизира) тяхната природа от физическа до разумна.

Търсейки опорни точки за подкрепа на тезата „ситуация сама-по/в-себе-си”, Гьошев извади от „По следите на изгубеното време” на Марсел Пруст и предложи на разглеждане следната „дефиниция”: „Ситуацията е най-вярното място-време, което е налице в нашия наличен опит”. Последва интерпретацията на този ред: нещата се случват в ситуация във време-място, която ние разбираме (години) след това. Така адекватността (или по-

подходящата според мен дума – актуалността) на действието не съвпада с адекватността/актуалността на разбирането. Това предполага едно „отлитане“ чрез крилата на времето от ситуацията в която сме били потопени до трансцендентна точка на безучастно наблюдение – обективна ретроспекция¹ и основаващо се на нея разбиране. Лайтмотивът на Гьошев е, че дори да не можем да посочим къде е тази точка и как да вземем нейната позиция, човек чрез разума си е способен на нея, защото противното – субективно интерпретиране на ситуации „по усет“, което да води до истини за нея не е честно спрямо лишението от „усет“: „Някой може пък и да няма усет“ каза той. Тук се подразбира, че едни може и да имат, други да нямат усет, но всички трябва да имат разум. Това ми се вижда също толкова подвъпросно, след като може да конструираме смислено и аналогичното: „Някой може пък и да няма разум“.

За да бъде разбирането на ситуацията общодостъпно (правило, което Гьошев предзадава аксиоматично, а според мен трябва да се доказва, ако ще се ползва), трябва, казва той, да се измисли как да се подходи към тях научно. Първа стъпка: (дисекция) разделяме ги на части от „по-малък“ и „по-голям“ свят. Случките (или да се придържаме към употребената дума) – ситуацията от по-малкия свят са по-конкретни и по-налични, те са тези които „закачаме“ към по-неналичните ситуации от по-големия свят. Но това разделение не ни помага преди да е доказано, че една ситуация изобщо може да бъде обхваната или схваната, каквито това разделение очаква ситуацията от по-малкия свят да бъдат. Тогава се изправя въпросът ситуацията нещо външно и емпирично ли са или са „вътрешни“. Тук Гьошев се позовава на Кант, който казва че истината не може да бъде наблюдавана емпирично. Гьошев заема тази позиция и относно ситуацията – те не могат да се наблюдават емпирично. Подкрепянето на тази теза е чрез вмъкването на спомени и планове, които да размият границите на ситуацията. Когато не сме способни да „дестилираме“ ситуацията в граници и се примирим с тяхното протичане се появява така наречения „глад за действителност“ на ситуацията, но също и истината, смята Гьошев позовавайки се отново на романа на Пруст.

В помощ на Гьошев в търсенето на определение за това що е ситуация и е ли тя външна или вътрешна спрямо нас (разграничение наложено от Гьошев в стремежа му за уточняване на „елементите“ на „модела“ истина-ситуация и неговия интерпретиран като „компонентен“ характер) дойде от доцент доктор Вацов, който отличи ситуацията на фона на рутината чрез често използваното словосъчетание „извънредна ситуация“. В тази посока бяха започнали по-рано и размишленията на асистент Гочев, базирани на първата речникова употреба на *ситуация* в английския език: 1. to be **in a (difficult) situation**², обръщаща внимание на интерактивния, но и моментния характер на ситуацията. Така доц. Гьошев се видя в още по-затрудненото положение на противоречието: дадена, но необозрима в цялост и независима от нас ситуация и едновременно с това колективно направена, включително от нас, като попадащи в нея единици или агенти и носители на целокупни културни, езикови и генетични³ наслоявания. Задачата по отчленяването на „компонентите“ ѝ се показва още по-трудна. Така се

¹ Доц. Гьошев не използва *обективна ретроспекция*, но смятам, че тя подходящо обхваща иманото в предвид.

² Oxford Advanced Learner's Dictionary:

<http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/situation?q=situation>

³ Позволих си да добавя *генетични*; на това място доц. Гьошев каза просто: „и други“.

стигна до напомнянето за прагматическите уклони на проф. Богданов, който, според Гьошев, би спрял пред подобна задача, не изплашен от нейната трудност, а поради безполезността на заниманието с нея. А тази безполезност се основава на пулсиращата (по думите на Гьошев) или протичаща (по думите на Богданов) ситуация, като че самата тя е нещо живо, а не предмет на умозрение от идеален тип. Така както в началото на изложението си доц. Гьошев се опита да покаже като необходимост дефинирането на двете понятия поотделно, в хода на семинара и особено след бележките по време на последвалата дискусия, се показва не само трудността пред подобни опити, но и тяхната невъзможност изобщо, предвид отсъствието в опита на твърдо фиксирани, статични дадености. Въпросът беше пренасочен от доц. Вацов (препращайки към самия Богданов) от търсене на дефиниции към търсене на причината защо и „Как така втвърдяваме нещата, когато те не са ни дадени твърди?“

Това ни отвежда до установената от Гьошев позиция на Богданов по отношение на истината, а именно – истината се прави в ситуации и се променя заедно с тях, поради липсата на всякакъв „нормативен елемент“. Друга линия на дискусията беше по адрес на перформативите. Сред дискутиращите не беше постигнато единодушие относно креативната способност на перформативите да създават самия референт - предмета на значение. Според доц. Гьошев това е трудно защитима позиция в сравнение с приеманата от него, че езикът може да се отнася само до значения, но не и до самите неща в себе си. За прагматическата страна пък не съществуват неща в себе си, а те стават чрез действията и траят само във времето на извършването им, голяма част от които чрез думи⁴. Заключение, което извлякох от моите записки по темата е следното: истина и ситуация са само функционални понятия, без постоянен, статичен референт, а продукт на мигновени и неповторими констелации, към които не можем да се върнем обективно в спомените си и така да ги разберем, а се допитваме до тях ad hoc, когато сме стимулирани от актуалното ни положение, без обаче миналият ни опит да детерминира новата ситуация и належащата употреба на бившия опит, а само служи за основа за преправяне и пресъздаване на настоящето. Това схващане елиминира разглобяването на истината и ситуацията едно от друго а също и на компоненти; изобщо всяко предпоставяне на същности в себе си. Конститутиви (по Остин) няма, а само перформативи и то не какви, а неповторими⁵.

⁴ Думите не копаят лозе, но правят възможно превръщането на инцидентното действие в приемствена практика.

⁵ Тук *неповторими* ще е в съгласие с едно отворено поле на действията по време и пространство, докато затворено то ще осъжда действията на повторение, било то хаотично или регулярно.